

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. Валя Иванова Димитрова, д.оз.,

Факултет Обществено здравеопазване, Катедра по Здравни грижи при МУ – Варна,

член на научното жури съгласно заповед № Р-109-119 от 15.02.2023 г. на Ректора на МУ – Варна, а на основание Протокол № 1 от 28.02.2023 г. от първото заседание на НЖ съм определена да изготвя рецензия по процедура за придобиване на ОНС „доктор“ в област на висшето образование 7. Здравеопазване и спорт, професионално направление 7.4 Обществено здраве, научна специалност „Управление на здравните грижи“, с кандидат

МАРТИНА СТОЯНОВА ИВАНОВА,

с дисертационен труд на тема „*Оптимизиране на здравните грижи при онкологично болни, чрез оценка на дистреса*“, с научен ръководител доц. Станислава Павлова Пенева, д.м. и научен консултант доц. д-р Николай Владимиров Цонев, д.м.

Данни за процедурата

Процедурата за разработване и представяне на дисертационния труд и обучението в докторската програма отговаря напълно на нормативната уредба.

Със Заповед на Ректора на МУ-Варна Р-109-58 от 01.02.2019 г. Мартина Стоянова Иванова е зачислена като докторант в редовна форма на обучение за присъждане на ОНС „доктор“ в област на висшето образование 7. Здравеопазване и спорт, професионално направление 7.4. Обществено здраве, по научна специалност „Управление на здравните грижи“. Представени са Протокол за успешно положен изпит за докторантски минимум от 05.03.2020 г., в изпълнение на Заповед Р-109-109 от 20.02.2020 г. на Ректора на МУ – Варна и Протокол за успешно положен изпит по чужд език от 15.04.2021 г. на основание Заповед Р-100-30 от 19.01.2021 г. на Ректора на МУ – Варна. Предвид доклад с вх. № 102-378 от 01.02.2023 г. на проф. Силвия Борисова, д.оз.н. – ръководител на Катедрата по Здравни грижи относно готовността за публична защита, предложение за Научно жури и решение на Факултетния съвет на Факултета по обществено здравеопазване към МУ-Варна по Протокол № 201 от 09.02.2023 г. и на основание чл. 24, ал. 6 и чл. 30, ал. 3 от ППЗРАСРБ, чл. чл. 68, ал. 1 от ПРАС на МУ – Варна със Заповед на Ректора на МУ-Варна № Р-109-119 от 15.02.2023 г. Мартина Стоянова Иванова е отчислена с право на защита.

Представен е целият пакет административни документи, предвидени в Закона за развитие на академичния състав и правилника за развитие на академичния състав на МУ-Варна.

Биографични данни и кариерно развитие на докторанта

Мартина Стоянова Иванова е родена през 1989 г. в гр. Варна. Придобива медицинско образование по специалност „Медицинска сестра“ с ОКС „бакалавър“ в МУ – Варна през 2013 г. В периода 2013 - 2015 г. се обучава и успешно завършва магистърската програма на МУ-Варна по Управление на здравните грижи. Непосредствено след дипломирането си, през 2013 - 2014 г. работи като медицинска сестра в Неврохирургична клиника към МБАЛ „Св. Анна“ АД – Варна. От 2014 г. до момента Мартина Иванова работи в Клиника по медицинска онкология към УМБАЛ „Св. Марина“ ЕАД - Варна, като от 2015 г. изпълнява длъжността старша медицинска сестра. Като редовен докторант към Катедрата по здравни грижи, от уч. 2019/2020 провежда упражнения на студенти от сп. „Медицинска сестра“ по

дисциплините „Сестрински грижи при болни със соматични заболявания“, „Сестрински грижи при болни с онкологични заболявания“, „Палиативни сестрински грижи“ и клинична практика в Клиниката по медицинска онкология за сп. „Медицинска сестра“ и сп. „Акушерка“. Научните интереси на Мартина Иванова, видно от представените публикации, са насочени към медицинските, психологичните, социалните и етични проблеми при оказване на грижи за онкологично болни. Две от публикациите са представени на международни научни конференции и са публикувани в издание с импакт фактор. Кандидатът Мартина Иванова владее английски език на добро ниво. Член е на българската асоциация на професионалистите по здравни грижи.

Обща характеристика на дисертационния труд

Дисертационният труд, представен от Мартина Иванова е разработен към катедра Здравни грижи на ФОЗ към Медицински университет – гр. Варна. Дисертационният труд съдържа 185 страници, представен е в 5 глави и включва: въведение (3 стр.), литературен обзор (44 стр.), методология и организация на научното проучване (11 стр.), резултати и обсъждане (87 стр.), практически подходи (8 стр.), изводи, препоръки и приноси (4 стр.), заключение (2 стр.). Представени са още използвана литература и шест приложения. Текстът е илюстриран с 66 фигури, 8 таблици и 6 приложения. Библиографският списък включва 226 литературни източника, от които 55 на кирилица, 170 на латиница и 1 интернет източник.

Актуалност на дисертационния труд

В условията на прогресивно увеличаване на пациентите с онкологични заболявания, всеки проучен и анализиран проблем по темата придобива особена актуалност. Проучването на въпроса за оценката на дистреса при пациенти с онкологични заболявания и предлагането на конкретни практически подходи за оптимизиране ролята на медицинската сестра при идентифицирането им и последващите грижи, се явява актуален и значим проблем в съвременната сестринска теория и практика. Изясняването на ролята на онкологичната медицинската сестра в оценката на дистреса при пациенти с онкологични заболявания, разкриването на трудности и проблеми в сестринската практика, дава възможност да се разкрият нови подходи за подобряване на състоянието на пациента с онкологично заболяване и повишаване качеството му на живот. Това безспорно ще се отрази на самочувствието на онкологичната медицинска сестра, ще я накара да се чувства значима и полезна, което ще рефлектира върху удовлетвореността от практикуването на професията. Анализът на литературните източници показва, че у нас проучванията в областта на дистреса при пациенти с онкологични заболявания и оценка на проблемите в ежедневието им, както и ролята на онкологичната медицинска сестра са фрагментирани, изолирани и не са систематизирани, което стои в основата на мотивите на докторанта при избора на тема за дисертацията. В този смисъл темата е интересна и дисертабилна. Постоянните промени в здравната система както и новите научни открития интегриращи се в грижите за онкологично болни сочат, че ролята на онкологичната сестра ще продължи да се развива. Повишавайки квалификационното си ниво и разширявайки своите компетентности медицинските сестри имат възможност да разгърнат потенциала си и да изпълняват все по-добре професионалните си задължения.

Оценка на структурните части на дисертационния труд

Литературният обзор систематизира и анализира 226 литературни източника, от които 55 на кирилица, 170 на латиница и 1 интернет източник. Литературата е съвременна, като 81% от литературните източници са от последните 20 години. Около ¼ са литературните източници от последните 10 години (24%). Литературният обзор е структуриран в четири обособени части, където в логична последователност докторантът представя актуални проблема и място на медицинската сестра в процеса на скрининг за дистрес при пациенти с онкологични заболявания. Развитието на медицинската наука и практика налагат нови роли и функции на медицинските професионалисти, а дейността на професионалиста по здравни грижи позволява на пациентите и техните семейства да получат допълнение към помощта и изграждане на по-цялостен подход, който е ключов в борбата с онкологичните заболявания. Във втората част на литературния обзор Мартина Иванова отделя специална рубрика на онкологичните заболявания, където детайлно са разгледани епидемиология, етиология, биологично поведение на рака, класификация на туморите – номенклатура, диагностика, стадиране, лечение и превенция на онкологичните заболявания. Следва изследване на литературата относно ролята на медицинската сестра в борбата с онкологичното заболяване и палиативната грижа. В отделна част докторантът обособява изследванията на дистреса като здравен и психо-социален проблем, основни моменти при провеждане на скрининг за дистрес при онкологично болни и роля на медицинската сестра при оценка му. В края на литературния обзор, на базата на проучените източници авторката формулира седем обобщения, в които извежда значимостта на оптимизирането на ролята на медицинската сестра при провеждане на скрининг за дистрес. За разработването на литературния обзор авторката се опира на достатъчно източници, които умело анализира и показва задълбочено познаване на мнението на други автори по избрания от нея проблем. Структурата на литературния обзор и стилово оформление показват уменията на Мартина Иванова да борави с литературни източници, да анализира информацията и да изразява собствено мнение по темата на дисертацията.

Цел, задачи и работни хипотези

Целта на проучването е да се идентифицира и оцени нивото на дистрес при онкологично болни с оглед оптимизиране на здравните грижи.

За постигане на целта са изведени седем **задачи**, сред които са проучване на международния опит и ролята на медицинската сестра в оценката на дистрес при онкологично болни, установяване на връзката между вида на онкологичното заболяване, общо състояние, стадия на онкологичното заболяване и нивото на дистрес, преди и след проведена химиотерапия, анализ на връзката между социално-демографски фактори и нивото на дистрес при пациенти с онкологични заболявания, проучване на нивото на дистрес при близките на пациенти с онкологични заболявания, предвид грижите и взаимодействието им, разкриване на връзката между практическите, семейните, емоционалните, физическите проблеми, духовни/религиозни притеснения на пациентите и нивото на дистрес, провеждане на наблюдение в реална работна среда, проследяващо поведенческите реакции на пациента в периода на хоспитализацията, проучване и оценка на необходимостта от прилагане на дистрес термометър в ежедневната сестринска работа, анализ на възможностите за оптимизиране на сестринските грижи при пациенти с дистрес и разработване на практически подходи за оптимизиране на дейността на медицинската сестра при пациенти с онкологични заболявания с дистрес.

Дефинирани са **три работни хипотези**, релевантно свързани с целта и задачите на научното проучване.

Методология

Методологията на научното изследване е описана подробно и коректно като за предмет на изследването е определена оценката и анализа на дистрес сред онкологично болни, а като обект на проучването са посочени три групи - пациенти с хистологично доказано онкологично заболяване и насочени за лечение към Клиника по медицинска онкология към УМБАЛ „Св. Марина“ ЕАД – Варна (n= 374), членове от семейството на пациенти (n=200) и медицински сестри в същата клиника (n=23). В методологията на проучването коректно са описани логическите единици на изследването с техните признаци, както и място на проучването - Клиника по медицинска онкология към УМБАЛ „Св. Марина“ ЕАД - Варна. Умело са подбрани критерии за включване и изключване на пациенти и техните близки в изследването „Дистрес термометър“, за попълване на „Анкетна карта за оценка на проблемите“ от пациента, за участие в наблюдението на поведенческите реакции на пациента, както и за провеждане на изследването сред медицинските сестри, което е предпоставка за обективизиране и валидност на получените резултати. Проучването е проведено в периода 2019 - 2022 г., като в основната си е извършено самостоятелно от автора, в реална работна среда.

Методиката на проучването, определена от докторанта, научния ръководител и научния консултант е много добре подробна, коректно описана и позволява постигне на поставената цел и задачи. Методите на изследване са прецизни и статистически валидирани. За задълбочения и многоаспектен характер на проучването допринася и разнообразния инструментариум, който е използван, което повишава качеството на представения дисертационен труд и неговите приноси.

За постигане на научно-изследователските цели и задачи докторантът е разработил: „Дистрес термометър“ за събиране на информация от пациенти и техните близки, чрез стандартен инструмент на NCCN с допълнителна информация за нуждите на проучването със социални и демографски характеристики; Анкетна карта за оценка на проблемите на пациента; Чек лист за наблюдение на поведенческите реакции на пациента; Въпросник за провеждане на интервю „лице в лице“.

Изследването е одобрено от Комисията по етика на медицинските изследвания към Медицински университет – Варна с Решение № 64/13.07.2017 г.

Резултати и обсъждане

Представянето на трета глава започва със Социално-демографски и клинично-патологични характеристики на изследваните пациенти. В зависимост от performance status (PS) в извадката преобладават пациенти с PS -1 (n=201, 53.8%). Анализирани са възраст, пол, семейното положение, изповядваната религия, етническа принадлежност, образование, стадий на заболяването, като фактори, повлияващи нивото на дистрес. Анализът на резултатите продължава със социо-демографска характеристика на близките на пациентите (200), като са изследвани същите показатели. Следва анализ на резултатите от измерените нива на дистрес сред пациентите чрез „Дистрес термометър“, като е определен cut-off point за интерпретация на получените данни и са описани двата етапа на изследването - при започване и приключване на химиотерапевтичното лечение. Представените резултати сочат, че според измереното ниво на дистрес превес заемат пациентите с високо ниво на дистрес (n=207, 55.3%), а нивото на дистрес се повлиява от пърформанс статуса (p=0.006),

локализацията на карцинома ($p=0.001$) и нивото на образование ($p=0.017$). Mann-Whitney анализът показва, че има тенденция за по-високо ниво на дистрес при пациентите под 65г. (4.07 ± 3.07) и е налице сигнификантно по-високо ниво на дистрес при пациенти от женски пол (4.3 ± 3.2), в сравнение с анкетираните от мъжки пол (3.2 ± 2.8) ($p=0.014$). При пациентите с висше образование се наблюдава тенденция за по-високо ниво на дистрес (4.4 ± 2.9), спрямо пациентите със средно и основно образование (3.6 ± 3.1) ($p=0.08$). Еднофакторният логистичен регресионен анализ показва, че несемейното положение, лошият пърформанс статус, карциномите на бял дроб и гърда са независими предиктори за високи нива на дистрес, което предполага интензивно наблюдение от страна на медицинската сестра за идентифициране на ранните симптоми. Някои фактори се асоциират с по-висок риск за високи нива на дистрес сред онкологично болните, като: семейно положение- несемейни (OR 5.3, 95% CI, 1.2-21.3; $p=0.02$), лош пърформанс статус (OR 0.46, 95% CI, 0.26-0.8; $p=0.006$), карцином на бял дроб (OR 4.9, 95% CI, 2.1-11.3; $p=0.001$), карцином на гърда (OR 2.7, 95% CI, 1.2-6.1; $p=0.01$).

Данните от проучването сред близките на онкологично болните показват, че е налице високо ниво на дистрес при повечето от проучените лица ($n=116$, 58%). Описанието на анализа е прецизно и последователно като са представени получените резултати и зависимости. Докторантът обобщава, че здравните грижи, оказвани от онкологичната медицинска сестра не се свеждат само до безупречни манипулативни умения, знания в медикаментозната терапия, хранене и др., а са с по-широк обхват и включват общуване и взаимодействие не само с болния, но и с неговите близки. Представянето на трета глава продължава с оценка на връзката между практическите, семейните, емоционалните, физическите проблеми, духовни/религиозни притеснения на пациентите и нивото на дистрес, проучени чрез анкетна карта за пациенти с критерии, имащи отношение към физическото и психическото състояние, на базата на болничната документация (225). Проучена е връзката на дистреса с решаване на финансови въпроси, немедицински разходи, свързани с онкологичното заболяване. Анализът продължава с оценка на семейни проблеми и засягащи семейните взаимоотношения. Задълбочаването на изследването докторантът постига чрез оценка на емоционалните проблеми, които включват депресия, страхове, нервност, тъга, тревожност и загуба на интерес към обичайни дейности. Изследвана е и връзката на дистреса с някои физически проблеми и затруднения, свързани с онкологичните заболявания като промени във външния вид, къпане/преобличане, дишане, микция, дефекация, хранене, умора, висока температура/треска, разходки, храносмилане, памет/концентрация, болки в устата, гадене, сух/запушен нос, болка, сексуални проблеми, суха или сърбяща кожа, проблеми със съня, изтръпване в ръцете/краката, от което проличава стремежът на Мартина Иванова да проучи различните аспекти на проблема.

Описанието на получените резултати продължава с изследване на уменията на медицинските сестри за наблюдение на вербалните и невербалните поведенчески реакции на пациентите и значението им при оказване на здравни грижи. Осъществено е наблюдение на хоспитализирани пациенти и техните реакции чрез попълване на чек лист с 30 наблюдавани реакции в три етапа – при приемане, по време на престоя и при дехоспитализация, с цел да се идентифицират основните емоционални реакции на пациента и така да се подпомогне периода на адаптация, не само към болничната среда, но и към прилаганото лечение. На базата на получените резултати и на професионалния си опит докторантът подготвя Профил на поведението на пациента по време на хоспитализация, който отново е изследван в 3 етапа и е представен описателно и схематично.

Задълбочаване на изследването е постигнато чрез проведено интервю с медицински сестри за необходимостта от прилагане на дистрес термометър и възможностите за оптимизиране на сестринските грижи при пациенти с дистрес. Медицинските сестри считат, че той е инструмент за подобряване на клиничната работа с пациентите, в следствие на разбирането на индивидуалните им нужди.

В глава четвърта докторантът представя практически подходи за оптимизиране на професионалната дейност на онкологичната сестра при пациенти с дистрес. Той е представен чрез дефиниране на цикъл за оценка на дистрес при пациенти с онкологични заболявания, идентифициране на пациентите с дистрес, планиране, осъществяване и оценка на сестринските грижи. Предложеният от Мартина Иванова модел съдържа етапи за оценка на пациенти с дистрес и професионално сестринско поведение при пациент с онкологично заболяване, като в детайли са описани пътя на пациента и сестринските грижи.

Изводи и препоръки

Петата глава от дисертационния труд представя **изводи и препоръки**. На базата на проведеното научно проучване са формулирани осем извода, представящи установените при пациентите и техните близки нива на дистрес и факторите, които оказват влияние за формирането му. Направените изводи коректно следват поставените задачи и извеждат необходимостта от оптимизиране на ролята на медицинската сестра за превенцията на дистреса при онкологично болни пациенти.

В дисертационния труд са формулирани препоръки и предложения, които биха били ценни в методологически аспект за Медицинските университети, където се обучават студенти по специалност „Медицинска сестра“ и „Акушерка“ и лечебните заведения.

Оценка на приносите

Дисертационният труд представлява първо по рода си целенасочено и задълбочено, комплексно проучване за установяване на нивата на дистрес при пациенти с онкологични заболявания чрез използване на Дистрес термометър. Очертана е ролята на медицинската сестра в оценката на дистрес при онкологично болни и възможностите за индивидуализиране на здравните грижи. За първи път в България се оценяват нивата на дистрес при близки на пациенти с онкологично заболяване. Във формулираните Приноси с практико-приложен характер правят впечатление практическите насоки за оптимизиране на сестринските грижи при пациенти с дистрес и възможностите за интегрирането им в реалната клиничната практика с разработените Етапи за оценка на пациенти с дистрес съчетни със схематичен модел за „Професионално сестринско поведение при пациент с онкологично заболяване“ и „Цикъл за оценка на дистрес при пациенти с онкологични заболявания“, основан на професионално сестринско поведение и „пътя на пациента“, както и дефинирания Профил на поведението на пациента по време на хоспитализация. Съвременната концепция за сестринството авторката свързва с изграждане на умения и навики в медицинската сестра за клинично наблюдение, анализ на състоянието на пациента и прилагане на индивидуален подход в сестринските грижи.

Авторефератът изчерпателно възпроизвежда най-съществените моменти от дисертационния труд и е представен в обем от 81 страници.

Във връзка с дисертацията докторантът представя три пълнотекстови публикации у нас и в чужбина. Препоръчвам на Мартина Иванова да развие по-голяма публикационна

активност в специализирани научни списания у нас и в чужбина, за да стане достояние на по-широк кръг специалисти и експерти в областта на здравните грижи авторското виждане относно възможностите за оптимизиране на ролята на медицинската сестра при полагане на грижи за онкологично болни пациенти.

Чрез разработения дисертационен труд, който е достатъчен по обем и може да се разглежда като актуална научна работа с важни теоретични и практически приноси, Мартина Иванова покрива напълно установените от МУ Варна изисквания за присъждане на образователна и научна степен „Доктор”, Нямам критични бележки към дисертационния труд.

Лични впечатления

Познавам Мартина Иванова като хоноруван преподавател по клинична практика в Клиника по медицинска онкология на студенти по сп. „Акушерка“. Високо оценявам нейната способност да се задълбочава и коректно и позитивно да преценява всяка ситуация. Открита по характер, последователна в действията си и любознателна тя се утвърждава като уважаван преподавател и колега. Притежава много добри умения за работа в екип, комуникация и вземане на управленски решения. Считаю, че натрупаният практически и преподавателски опит са в основата на реалистичната оценка на съществуващата сестринска клинична практика като отправна точка за въвеждане на иновации с множествен ефект както за подобряване качеството на живот на пациентите, усъвършенстване на здравните грижи, така и по отношение на удовлетвореността на медицинските сестри.

Заключение: Въз основа на професионалното развитие, научните и преподавателски постижения и съобразявайки се с критериите на Закона за развитие на академични състав в Република България, Правилника към него и Правилника за развитие на академичния състав в МУ „Проф. д-р П. Стоянов“ - Варна, **давам положителния си вот** и убедено предлагам на уважаемото Научно жури докторантът **МАРТИНА СТОЯНОВА ИВАНОВА** да придобие ОНС „Доктор” по научната специалност „Управление на здравни грижи”.

03.04.2023 г.

Изготвил рецензията:

доц. Валя Димитрова, д. оз.